

'Çocuklarımız bizim kopyamız değil'

"Armut Dibine Düşmeyince", Amerikalı araştırmacı Andrew Solomon'un çalışması. Solomon, üç yüzün üzerinde aile ile görüşerek hazırladığı kitapta; farklılığın duyguyla örülü anatomisini çıkarıyor. Bu dünyaya sağır, cüce ya da Down Sendromlu bir şekilde "farklı" olarak adım atan çocukların ve ebeveynlerinin dünyasına misafir ediyor okurunu. Solomon'la çalışmasını ve farklılıklarımızı konuştuk.

MELİSA TORTAMIŞ

Kitabın isminden başlamak istiyorum: Armut Dibine Düşmeyince. Türkçede sık kullanılan "Armut dibine düşer" sözünün tam tersi... Dediğim gibi Türkçede sık kullanılır bu söz ve bir gerçeklikten öte temenniden doğar. İnsanlar ya da ebeveynler neden böyle bir şeyi temenni eder? Bunu bir bencillik olarak alabilir miyiz ya da böyle bir temenniye hak vermek mümkün olabilir mi sizce?

■ İnsanlarda çocuklarının kendilerine benzemesini istemek gibi doğal bir içgüdü var. Elbetteki Türk ebeveynlerin, Türk çocuk istemesi gibi belirli bazı nedenlerden dolayı... Fakat aynı zamanda entelektüeller genelde entelektüel; dindar insanlar dindar; maceracılar da kendileri gibi maceracı çocuklar istiyor. Bu istekte genetik baskılamanın da bir rolü olmalı. Çocuk sahibi olmanın bizi bir şekilde ölümsüzlüğe ulaştırdığı hissiyle ilgili bu. Eğer çocuğunuz sizin ruhunuzu, karakterinizi ya da fikirlerinizi bu yolla ileriye taşıyorsa bu çok daha farklı hissettirir. Ayrıca genel olarak kendimizi bize benzer insanlara yakın hissederiz. Bize benzer bir çocuğu nasıl sevmemiz gerektiğini biliriz ama bizden çok farklı olan bir çocuk için bu geçerli değildir. "Ne planladık, ne oldu," demek aynı şey değil. Birçok ebeveyn sağır, eşcinsel, otistik, dâhi ya da suçla karışmış, kendilerinden çok farklı olan çocuklarını nasıl sevmeleri gerektiği konusunda zorluk çekiyor. Sevgi ve kabullenme arasında bir fark var ve her ne koşulda olursa olsun çocuklarımızı seven çoğu aile, bu çocukları kabullenirken zorluk çekmiştir.

■ İşler sanırım atasözünün tam aksinin gerçekleşmesiyle karışmaya başlıyor. Nedir ailelerdeki ilk tepkiler bu sözün tersinin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan?

■ Çoğu aile dört aşamadan geçiyor. Öfke, şaşkınlık, ardından kabulleniş ve son olarak bazı durumlarda kutlama. Çocuklarımızın farklı olduğunu öğrenen ebeveynler sürekli bir endişe içinde oluyor. Öfkenin hayal kırıklığı, üzüntü ve kızgınlık gibi tüm unsurlarını yaşıyorlar. Bu tür bir bakış açısının çocuğa hiçbir faydasının olmadığını görmek için bilinçli bir istek gerekiyor ve bu tarz bir bakış açısına sahip olan ebeveynlerin onlara yardımcı olmadığını anlaması için biraz içgözlem gerekiyor.

"HAYATLARINI ANLAMAYA ÇALIŞTIM"

■ Sizi böyle bir çalışmayı yapmaya iten sebepleri de öğrenmek isterim. Aynı şekilde nasıl bir çalışma yöntemi izlediğinizi de...

■ 1993'te, New York Times Magazine'deki editörlerim benden sağır kültürü hakkında bir makale yazmamı istedi. Önceden sağır gibi hastalık gibi algıladım. Fakat şimdi sağır insanların dünyasının içindeyim. Sağır kulüplerine gittim; sağırlara özel tiyatro ve

şii performanslarına katıldım... Hatta insanların Doğu tarzı Amerikan şarkılarından şikâyet ettiği Nashville, Tennessee eyaletinde yapılan bir sağır güzellik yarışmasında bile buldum. Sağır insanların dünyasının derinliklerine indikçe sağırlığın aslında aynı işaret dilini kullanan insanların etrafında toplanan bir kültür olduğu sonucuna vardım. Benim kültürüm değildi, bu kültüre dâhil de olmak istemiyordum ama onun üyelerine saygı duyuyordum. Bu; Latin, eşcinsel ya da Yahudi kültürünü meydana getiren unsurlar kadar değerliydi benim için. Çoğu sağır çocuk, kendisini sürekli tedavi ettirmeye çalışan normal yani duyma problemi olmayan ebeveynlere sahip. Sadece yetişkinliklerinde sosyal hayata katılıyorlar. Aynı durum genelde hetero aile bireylerine sahip eşcinseller için de geçerli.

Derken bir arkadaşımın kızı cüce doğdu. Sonrasında kendi içinde şimdi çok tanıdık gelen iç hesaplaşmalar yaşamaya başladı: Çocuğuna diğer herkes gibi ama sadece daha kısa olduğunu

mu söylemeliydi ya da Amerika'nın "küçük insanlar"ı arasına katılması için ona bir çeşit cüce kimliği mi yaratmalıydı? İşte yine aynı durum. Normal aile ve sıra dışı olarak adlandırılan bir çocuk... Böylece bu hikâyenin yazılması gerektiğine karar verdim.

Metodolojim tabii ki bu konuyla ilgili her şeyi okumaktı. Ama daha da önemli bu tarz problemleri olan aileleri ikna etmek üzerine yoğunlaştım. Uzman olduğunuz konu, bu tarz konuları algılamada

yetersiz kalıyor. Gerçeğe sadece bu ailelerin hayatına girip onların deneyimlerinden sonuçlar çıkarak yaklaşabiliyorsunuz. Bu yüzden kitap için bazılarıyla sadece bir öğleden sonra, birçoğuyla da on yıl boyunca sürekli görüşerek üç yüzden fazla aile ile röportaj yaptım. Bazı ailelerin yanında kaldım, nereye giderlerse onlarla beraber seyahat ettim. Onların hayatlarını anlamaya çalıştım. Gazeteciliğin diğer adı tarafsızlıktır fakat ben gazetecilikte tarafsızlığa inanmıyorum. Bence gazetecilikte tarafsızlık kavramı soğuk ve sahte bir durum. Hakkında yazdığım birçok aileyi çok sevdim, bazıları da sevmedim. Fakat hepsine kibar davranmaya çalıştım. Onlara saygı duyarak yazdım. ■ Çocukları özel ya da farklı kılan, yani bir şekilde "ağacın dibine düşmemesine" neden olan faktörler neler?

"BÜTÜN ÇOCUKLAR AİLELERİNDEN FARKLI"

■ Bunun birçok nedeni olabilir. Bazı çocuklar, Down Sendromu gibi kendilerini diğer herkesten farklı kılan, doğuştan gelen biyolojik bir farklılığa sahip olabilir. Bazılarının sağırılık ve eşcinsellik gibi onları farklı bir kültürel çevreye koyan farklılıkları olabilir. Bazı çocuklar annelerinde travmaya neden olan tecavüz sonucu doğan çocuklardır. Bazı çocuklar suçla karışarak ailelerini şok eder. Bazıları sakatlıktan çok daha katlanılır ancak bir o kadar karışık olan bir farklılıkla, üstün zekâ ile doğar. Ancak bütün bu farklılıkları tanımlamış biri olarak şunu söyleyebilirim ki bütün çocuklar ailelerinden farklı. Bütün çocuklar şaşırtıcı. Çocuklarımız bizim karbon kopyalarımız değil. Aşırı farklılıklara bakınca biz daha az ekstrem farklılıkları anlaşıyor hale getiriyoruz diyebilirim sadece.

■ Kitabınız "normal" algısı üzerine de düşünüyor, değil mi? Yanılıyor muyum?

■ Evet. Bence normal algısının daha esnek bir hale getirilmesi gerekiyor. Örnek olarak ölmeye bakarsak genelde dışarıda kalmış, yaralı, yardıma ihtiyacı olanların yer aldığı spektrumunu hesaba katma eğilimindeyiz. Ancak otizm spektrumunda yer alan birçok insan hakkında kendi tarzlarında bir düşünce biçimleri ve bir çoğumuzun akıl dahi edemediği bir kavrayış becerilerinin olduğuna dair birçok kanıt var elimizde. Bu insanlar engellenmek yerine, kendi istediği biçimde düşünmeye teşvik edildiğinde çok daha mutlu oluyorlar. Eğer biz normal anlayışımızı genişletirsek hayatı, hem bu insanlar için hem de bizim gibi artık çok eski olan bir normal anlayışını benimseyenler için daha iyi bir yer haline getiririz.

■ Bizi "farklılıklar" üzerine

"Bize benzer bir çocuğu nasıl sevmemiz gerektiğini biliriz ama bizden çok farklı olan bir çocuk için bu geçerli değildir" diyor Andrew Solomon.

➤ *düşündürürken özellikle nelere dikkat çekmek istediniz?*

■ Bu ailelerin hayatının okurun dikkatini çekmesini ve onlar için anormal olarak adlandırılan bir şeyin aslında kendi hayatlarından çok da farklı olmadığını görmesini istedim. Aslında hepimizin kendi çapımızda farklı olduğumuzu ve aşkın her zaman başış-lama olduğunu anlamalarını istedim. Bu anne-babaların sıra dışı çocuklarını sevmeye biçimlerinin, normal ebeveynlerin normal çocuklarını sevmeleriyle aynı olduğunu göstermek istedim. Çocuğunu hiçbir zaman daha iyi bir modelle değiştirmek istemezsin. Sıradan istekleri, tutkuları olan insanları bu harika hayatlarla yüzleştirmek istedim.

"KABULLENMENİN ÖZÜ ŞEFKATLİ VE ÖNYARGISIZ OLMAKTIR"

■ *Peki, aileler ne yapmalı, nasıl davranmalı çocuklara böyle durumlarda? Kitapta iyi ya da kötü pek çok örneği görüyorsunuz ancak genel mantık ne olmalı?*

■ İlk iş olarak benzer durumları olan yetişkinlerle görüşmeleri ve onların hayatlarını nasıl sürdürdüğüne tanık olmaları gerekir. Bu insanların durumları düşündüğünüzden de iyi çünkü. Benzer tecrübeler yaşamış ailelerle görüşmek ve onların bakış açısını görmek çok önemli. Onlardan alacağımız çok tavsiye olacaktır. Çocukların sorununun tıbbi tedavi bölümünü atlamamalı. Ağrı ya da halsizlik gibi durumlar için gerekli tıbbi çözümleri de... Ancak sosyal olarak dışlanmaya karşı tıbbi tedavi yolu bulunmadığında emin olabilirsiniz. Aileler, çocuklarının yararını kendi yararlarının önüne koymalı. Çocukların kendi kimliğini bulması ve mutlu bir çocukluk geçirmesi onların en önemli işi olmalı. Çocuklar, ondan başka bir çocuk daha istendiğini asla düşünmemeli. Kabullemenin özü şefkatli ve önyargısız olmaktır. Bu nedenle çocukları ve bu çocuklarla yaşanacak hayatı çok çabuk yargılamaya girişilmemeli.

■ *Çalışmanız hangi noktalarda evrensellığı yakalıyor sizce?*

■ Bütün dünyada sakatlıkları ya da farklılıkları olan çocuklarla ilgili bir önyargı var. Ayrıca umarım, adım adım farklı kimlikleri olan ve farklı milletlerden gelen insanların kabul edildiği bir yere geleceğim. Toleranslı bir toplum yaratmanın amacı gelişmiş dünyanın projesi değil; dünyanın her yerindeki insanları yükseltecek ahlaki bir koddur. Kitabım on beş dilde yayımlandı. Umarım dünyanın her yerinden insana, kendi değerlerini bilmelerine ve diğerlerine saygı ile davranmalarına yardımcı olacaktır.

"BU UZUN BİR SAVAŞ"

■ *Şimdi başka bir farklılıktan bahsetmek istiyorum. Dünyanın şimdiki durumuna bakarsak farklılıklara tahammülü olmayan radikal sağın yükselen politik bir gücü var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

■ Bence korkunç bir durum. Ben hem Amerikan hem de İngiliz vatandaşım ve milliyetçiliğin hem Brexit'in hem de Trump'ın oylarını yükselttiğini gördük. Bu tür bir eğilim Türkiye ve Avrupa da dâhil tüm dünyada var. Beyaz insanlar, belli ülkelerin vatandaşları ve bunun

gibi kendilerini ayrıcalıklı bir sınıf olarak gören ve gücü elinde tutmak isteyen birçok insan var. Bu insanlar global bir dünyadan korkuyor. Fakat özgür ve geniş hareket alanının olduğu, çeşitliliğin büyüdüğü bir zamanda yaşıyoruz. İnsanların korkutucu bulduğu farklılıkların aslında birçok açıdan keyifli olduğunu anlaması gerekiyor. Bunun tek yolu da ortaya çıkma. Eğer eşcinsel, sakat, yabancı ya da otistik insanlarla bir araya gelersen aslında farklılıkların çok da problem olmadığını görebilirsin. Fakat sağ hareket, insanların ortaya çıkmasını ya da birbiri ile ilişkide olmasını istemiyor. Farklılığın iyi olduğunu benimseyen Darwin tarzı bir perspektifi anlamamızı istemiyorlar. Bizi korkutmak ve korkarak radikalleşmemizi istiyorlar. Bunun olmasına izin vermeyin.

■ *Konu tolerasyon ve kabullenmeye gelince Doğu ile Batı arasında büyük bir fark olduğunu düşünüyor musunuz? Bu anlamda Doğu toplumunu inceleme fırsatınız oldu mu?*

■ Mümkün olan en geniş anlamda baktığımda Batı toplumlarının daha bireyci olduğunu bu nedenle de farklılıkları daha iyi tolere ettiğini, Doğu toplumlarının ise daha kolektif bir bakış açısı taşıdığını, bu nedenle de farklılıkların daha fazla problem yarattığını düşünüyorum. Bunu söylerken kitabım Çin anakarasında basıldı, Kore'de, Çinlilerin karmaşık karakteri diyebileceğimiz ve Doğu ile Batı arasındaki en büyük farklılığın olduğu Tayvan'da. Hindistan'dan da bu konu ile ilgili yüzlerce mektup aldım. Bunun yanında Doğu geleneğinin güçlü aile bağları nedeniyle farklılıklara sahip insanlar için harika olduğunu düşünüyorum. Batı'da aileler kurumsallaşmış olabilir ama Doğu'da daha büyük bir topluluk tarafından kabul gören, desteklenen, korunan kişiler için de bir mucize olduğunu düşünüyorum.

■ *Son olarak yine "farklılık kurbanlarına" değinmek isterim. Bildiğiniz gibi Orlando'daki eşcinsel bara dehşet veren bir saldırı yapıldı. Bunun sonuçları sizce ne olacak?*

■ Sonuç ortada. Ancak Amerikan medyasının bu kadar kısa süre içerisinde bunun homofobik bir saldırı değil de İslami bir terör saldırısı olduğu yönündeki açıklamaları dikkat çekiciydi. Bu kısmen Amerikan medyasının İslam dünyasını öcü gibi gösterme sorunu ama aynı zamanda gerçekte ne olduğunu aklama girişimiydi. Bunun yerine, en azından ABD'de çok da gerekli olan silah kontrolü ile ilgili bir söylemde bulunabilirlerdi. Ama beni esas yaralayan ve gözümde bu saldırıyı acımasız hale getiren; özellikle dış dünyadaki önyargılardan kaçmak için kendilerini güvende hissedebildikleri yerlerden olan bir eşcinsel barda bu saldırının gerçekleşmiş olması ve bu boşluktan yararlanarak yapılan zalim eylem, özellikle zehirli bir nefterin açık ifadesidir. Sonuç olarak Amerikalıların, eşcinsellerin ne kadar korunmasız ve güvensiz olduğunu anlaması önemli. Tabii bu uzun bir savaş, kısa değil ve bu sadece süreçte atacağımız ilk adım. ■